

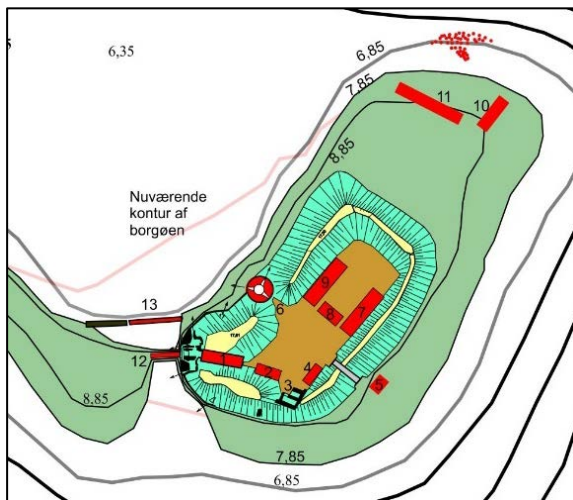
Hald Slots ladegårde

Af akademiingeniør, HD. Ole Færch, Aalborg.

Det har altid været et mysterium, hvor ladegården lå i bisperne og lensmændenes tid. Efter intense studier af de skriftlige kilder i Rigsarkivet og de fysiske forhold kan sløret løftes. Der har været ikke én men to ladegårde på Hald. En lille ladegård fra før 1528 på nordspidsen af borgøen og en ny større opført omkring 1545 ovenfor voldstedet Gammel Hald.

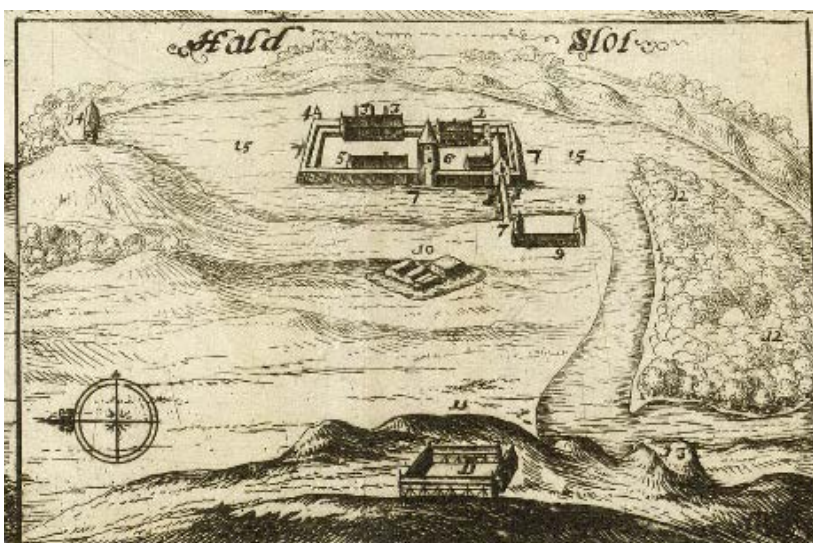
Bispernes tid begyndte 1393, hvor dronning Margrethe skænkede Hald til Viborg bispestol. Dronningen ejede Hald efter sin far Valdemar Atterdag, der sikkert 1372 havde købt Hald af Gotskalk Skarpenberg, hvor ”køb” måske er en alternativ sandhed. Gotskalk Skarpenberg fik Hald ved giftermål med Niels Bugges datter Elisabeth. Niels Bugge byggede utvivlsomt tårnet på Hald og der har naturligvis også været en hovedbygning og økonomibygninger omgivet af en vold.

Bispernes tid på Hald sluttede ved Reformationen 1536, hvor al kirkelig ejendom blev konfiskeret af kronen. Forinden da havde biskop Jørgen Friis (1521-36) omkring 1528 ombygget Hald til en borg.

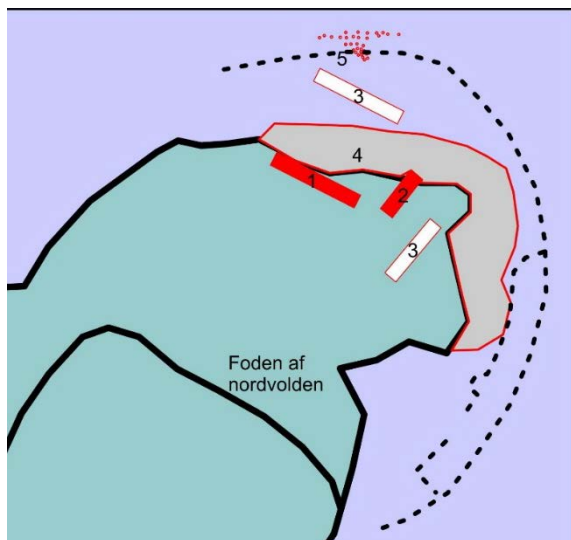
Situationsplan af Jørgen Friis' Hald 1528.

Borgen kender vi i øvrigt nogenlunde fra Peder Hansen Resens prospekt af Hald fra o. 1670. Her ser man ladegården lidt ovenfor voldstedet Gammel Hald. Her er vi henne ved tiden efter lensmændene.

Udsnit af Resens prospekt af Mariager. 1670. Kgl. Bibliotek.

I efteråret 2016 så jeg på nordspidsen af borgøen i kanten af søen syldsten, granitkvadre, pikstensbelægnings samt brudstykker af mur- og tagtegl i et ca. 10 meter bredt bælte langs søkanten. Efter gennemsyn af arkivalier på Rigsarkivet var der ikke tvivl om, at jeg havde fundet fundamenterne til Randershus og Stalden ved Randershus, de første bygninger, der er lokaliseret på Hald i mere end 100 år. De nævnes i en synsforretning 1601 og var da ældgamle og forfaldne. Det var tydeligvis den gamle ladegård til Hald Slot, som Jørgen Friis lod stå, da han byggede borgen o. 1528. Hans byggeri var et spareprojekt og tre gamle hus i den nye borggårds nordøstre hjørne lod han også stå indenfor de nye volde. De fundne bygninger er markeret med rødt mens hvide er formodninger om flere bygninger i området.

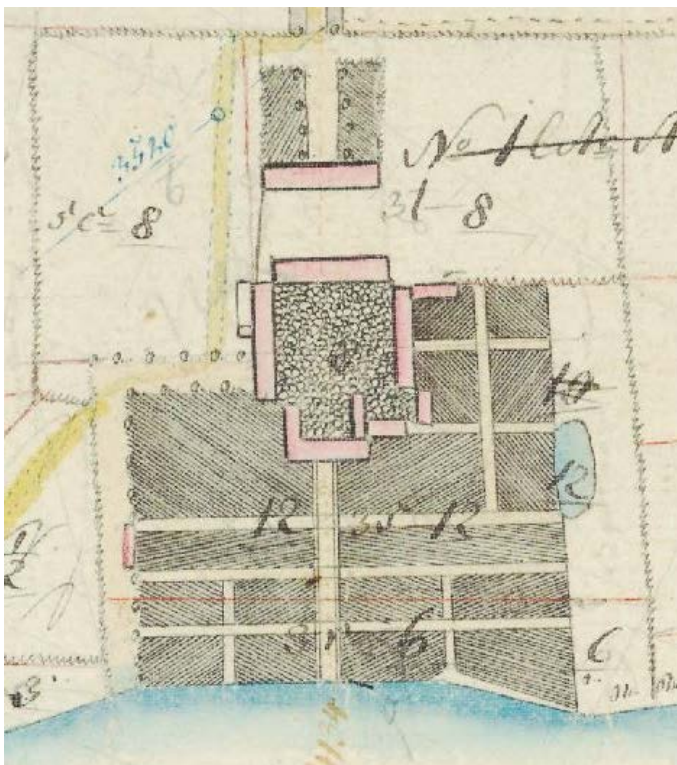
Henrik Rantzau blev 1536 den første lensmand på Hald, men byggede ikke noget. Efterfølgeren Henrik Blome, der også var holstener og som Rantzau havde pant i Hald, skrev 20. juni 1540 til kongen, at han og Rantzau var blevet enige om at bygge et nyt fæhus, da de eksisterende var meget ringe. Blome kom i stridigheder, som endte med at adelsmanden Henrik Bjørnsen blev dræbt af Blomes folk i Frans Dyres gård, sikkert Tapdrup. Blome flygtede til Holsten i 1541, så han fik heller ikke bygget noget på Hald. Efterfølgeren Christoffer Rosenkrantz kom til efter dramaet, og de tre år, han var lensmand, var præget af uro, så han fik næppe bygget noget. Med den nye lensmand Otte Krumpen 1544 kom lenet ind i rolige forhold. Under ham nåede Hald sit største tillæg af gårde og var kronens største indtægtskilde af lenene i Jylland. I forhold til biskop Jørgen Friis' tid var en del krongods lagt under Hald og i 1542 gik kronen i gang med som straf at forhøje landgilden for alle de selvejere, der havde deltaget i Clementsfejden 1534-35. Dette medførte meget forøgede kornmængder til Hald. Da ladegårdsbygninger på nordspidsen af borgøen var gamle og udtjente, lå uhensigtsmæssigt og ikke kunne rumme de større kornmængder, er der ingen tvivl om, at Otte Krumpen o. 1545 byggede en ny ladegård ovenfor voldstedet Gammel Hald. Den gamle ladegård fik lov til at stå, men 1614 beordrede kongen, at Randershus skulle nedtages. Stalden ved Randershus nævnes endnu 1612, men ikke senere, den faldt sikkert sammen af sig selv.

I tilknytning til den nye ladegård opførte Gregers Daa 1703-12 en ny hovedbygning, efter at have nedbrudt Hald Slot for at få byggematerialer. Denne hovedbygning blev nedrevet af Fr. Schinkel omkring 1787, hvor han opførte en ny hovedbygning lidt nord for, den nuværende Hald Hovedgård.

Ladegårdsbygningernes placering, kan man få en fornemmelse af gennem Amalie Schinkels tegning af Hald 1790. Her ser man bygninger, der uden tvivl er fornyelser af bindingsværksbygningerne.

Den forreste bygning samt den med det store hvide gavl foran hovedbygningen var bindingsværk. Amalie Schinkels tegning synes at være i nogen uoverensstemmelse med situationsplanen fra 1815. PÅ denne ses øverst ses den nye hovedbygning, som Schinkel byggede omkring 1787. Nederst den trelængede gård, der sammen med småbygningerne mod syd må opfattes som en reminiscens af den firlængede gård, der ses på Resens prospekt fra 1670. Det er tydeligt, at den nuværende bindingsværkslade fra 1700-årene er efterfølger for den vestlige bygning i ladegården fra 1545.

Situationsplan 1815.

Fur-maleren Rasmus H. Kruse besøgte mellem 1838 og 1840 Hald og malede denne gouache af gården set fra syd. På prospektet ses mod vest bindingsværksliden fra 1700-årene, som endnu består. Ude på borgøen ses ruinen af tårnet.